

Osaleja nimi: _____

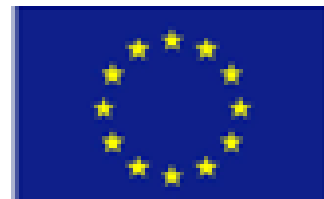
Laste õigusi avades

Euroopa spetsialistide võimekuse suurendamine haavatavate laste õiguste kaitsmisel

Osaleja töövihik

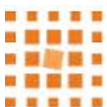
Moodul 4: lapsesõbraliku õigusemõistmise suunised

Projekti kaasrahastab Euroopa Liidu põhiõiguste ja
kodakondsuse programm

Lisarahastust pakub Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust

coram **clc**
Children's Legal Centre

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

 errc
european roma rights centre

NEID MATERJALE ON ARENDANUD:

*Coram Children's Legal Centre,
Ühendkuningriik*

Coram Voice, Ühendkuningriik

*European Roma Rights Centre,
Ungari*

Toetanud on:

*The Child Law Clinic, University
College Cork, Iirimaa*

*Family Child Youth Association,
Ungari*

*Család, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION*

PROJEKTIPARTNERID ON:

FICE Bulgaria, Bulgaaria

*Czech Helsinki Committee,
Tšehhi Vabariik*

*Eesti Inimõiguste Keskus, Eesti
Social Education Action, Kreeka*

*L'Albero della Vita Cooperative
Sociale, Itaalia*

*Empowering Children
Foundation, Poola*

Children of Slovakia Foundation

*NADÁCIA PRE DETI SLOVENSKA
CHILDREN OF SLOVAKIA FOUNDATION*

TÄNUSÖNAD

Koolituse autorid on *Coram Children's Legal Centre* juures toimivas *Coram Internationalis* töötav professor Carolyn Hamilton, *Coram Voice*'is töötavad Dr Lynn Brady ja Jo Woolf, ja *European Roma Rights Centres* töötavad Judit Geller ja Adam Weiss, neid toetasid *University College Corki* juures toimivas *Child Law Clinicus* töötav Dr Ursula Kilkelly ning Dr Maria Herczog Family *Child Youth Associationist* Ungarist. Eraldi mainimist väärivad Ruth Barnes, Awaz Raof ja Jen Roest *Coram Children's Legal Centre*'st ja Ido Weijers *Universiteit Utrechtist* nende väärtuslike panuste eest.

Tänu ka kõigile, kes aitasid kaasa koolitamisel, kaasa arvatud projekti partneritele: *Children of Slovakia Foundationile*, Eesti Inimõiguste Keskusele, *FICE Bulgariale*, *L' Albero della Vita Cooperativa Socialele*, *Empowering Children Foundationile*, *Social Educational Actionile* ja *Czech Helsinki Committeele*, ning katsekoolitsusessioonide abistajatele ja neis osalejatele, kelle väärtuslik tagasiside on mõjutanud käesoleva koolitusmaterjali arengut.

Lisaks soovivad koostajad tänu avaldada *Coram Voice's Care Experienced Championsitele*, ning kõigile lastele ja noortele, kes osalesid fookusgrupi aruteludel koolituses osalenud riikides, kelle hääl ja panus on materjalide koostamise jooksul olnud hindamatu.

Lõpuks ka tänu Euroopa Liidu põhiõiguste ja kodakondsuse programmile. Käesolev väljaanne on antud välja nende rahalise toetusega osana projektist „Laste õigusi avades: Tugevdades EL-is töötavate spetsialistide kompetentsi haavatavate laste õiguste kaitsmisel“. Autorid on ka tänulikud *Allan and Nesta Ferguson Charitable Trustile* nende lahke annetuse eest projektile.

Käesoleva väljaande sisu eest vastutavad üksikisikuliselt *Coram Children's Legal Centre* ja projekti partnerid ning ei peegelda mingil moel Euroopa Komisjoni vaateid.

**„Spetsialistid peaksid ennekõike iseendas rahu leidma.
Kui sa iseendas rahu ei ole leidnud, siis ei saa sa ka lapsi aidata.“**

Fookusgrupis osalenud noor, Kreeka

KASUTAMISTINGIMUSED

Käesolevaid materjale tuleb kasutada selgelt näha oleva märkega omandi- ja autoriõiguse kohta ning tunnustades kõigi partnerite ja *Coram Children's Centre* kombineeritud tegevusi järgnevalt:

„© *Coram Children's Legal Centre*. Arendanud *Coram Children's Legal Centre* ja *Coram Voice*, Ühendkuningriik, *European Roma Rights Centre*, Ungari, *the Child Law Clinic at University College Cork*, Iirimaa, *FCYA Hungary*, *FICE Bulgaria*, *Czech Helsinki Committee*, *Children of Slovakia Foundation*, Eesti Inimõiguste Keskus, *Fondazione L'Albero della Vita*, Itaalia, *Empowering Children Foundation*, Poola, ja *Social Educational Action*, Kreeka osana projektist „Laste õigusi avades: Tugevdades EL-is töötavate spetsialistide kompetentsi haavatavate laste õiguste kaitsmisel“.

Projekti kaasrahastab Euroopa Liidu põhiõiguste ja kodakondsuse programm. Lisarahastust pakub Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust.“

MOODUL 4: LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE SUUNISED

KAVANDATAV KESTUS: 2 tundi

PÄEVAKORD

❖ SISSEJUHATUS JA BRIIFING EUROOPA NÕUKOGU LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE SUUNISTESSE

❖ LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE SUUNISTE VÕTMEKÜSIMUSI UURIVAD HARJUTUSED

4.1 SISSEJUHATUS EUROOPA NÕUKOGU LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE SUUNISTESSE

Euroopa Nõukogu võttis vastu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta 2010. aastal. Suunised valmistas ette grupp eksperte peale põhjalikku konsultatsiooni laste ja noorte ning lapseõiguse spetsialistidega üle Euroopa. Suuniste „eesmärk on tagada õiguskaitse reaalne kättesaadavus lastele ja laste sobiv kohtlemine õigusemõistmisel“ ja kehtivad lastele (alla 18aastastele isikutele) terves kohtusüsteemis, kaasa arvatud:

- **kriminaalõiguses;**
- **tsiviilõiguses;** ja
- **haldusõiguses.**

Näiteks kehtivad nad laste kohta, kes on seadusega pahuksis (näit. keda kahtlustatakse, süüdistatakse kuriteos või kes on kuriteos süüdi mõistetud); laste kohta, kelle vanematel on käsil lahutusmenetlus; laste kohta, kes on adopteerimisprotsessis; laste kohta, kes on ohvrid ja tunnistajad kuritegudes puutudes nii õigusemõistmisega kokku; varjupaika taotlevate laste kohta; ja laste kohta, kes on olnud hooldusmenetlusega seotud ja paigutatud hooldekodusse.

Mida „lapsesõbralik õigusemõistmine“ tähendab?

Suuniste eesmärk on tagada, et õigusemõistmise menetlustes (ja alternatiivsetes menetlustes) oleks täielikult tagatud laste kõik õigused „*võttes asjakohaselt arvesse lapse küpsust ja arusaamisvõimet ning juhtumi asjaolusid.*“ (Suuniste lõige 1.3)

Miks on lapsesõbralik õigusemõistmine oluline? [Ruum märkmete jaoks]

Suunised kehtivad nii individuaalsele otsusetegemisele kui süsteemsetele teemadele.

Mis muudab otsusetegemise lapsesõbralikuks?

- Rääkides otsusetegemisest lapsesõbraliku õigusemõistmise suuniste kontekstis, räägime individuaalsel tasandil otsuste tegemisest, näit.:
  - kas laps vastutusele võtta;
  - kas laps peaks tunnistust andma kriminaalmenetluses;
  - kas laps peaks kohal olema perekonna kohtuistungil;
  - lapse asetus / tulevane elukoht;
  - süüteo süüdi mõistetud lapsele karistuse määramine.

- Tegurid, mis panustavad lapsesõbralikku otsusetegemisse:
  - kohene otsus;
  - valdkonnaülene koordineerimine infovahetuses, mille põhjal otsus tehakse; võttes arvesse kõiki asjassepuutuvaid faktoreid, kaasa arvatud lapse arvamust;
  - kooskõlas lapse õiguse standarditega;
  - kooskõlas protseduurireegleid järgiva kohtumõistmisega.

Mis muudab kohtusüsteemi lapsesõbralikuks?

- Rääkides lapsesõbralikust kohtusüsteemist, räägime laiematest, süsteemsetest probleemidest kohtusüsteemis, kaasa arvatud:
  - füüsilisest keskkonnast ja ülesehitusest;
  - logistikast;
  - õigusemõistmise kättesaadavusest ja juurdepääsust; ja
  - laste osalemise toetusest.

Milliseid olulisi samme teha enne, pärast ja menetluse ajal?

Lapsesõbraliku õigusemõistmise näited enne menetlust:

- Lapsi informeeritakse aegsasti ja teavitatakse menetluse edenemisest;
- küsitlemist, intervjuusid ja muud suhtlemist viiakse läbi lapsesõbralikult (meenuta moodulis nr. 3 kirjeldatud lapsesõbralikku suhtlemisostust);
- kohtumenetluse alternatiivide olemasolu juhtudel, mil need on lapse huvides;
- seadusest tulenev kõrge kriminaalvastutuse miinimumvanus;
- juurdepääs õigusabile ja -nõule;
- turvalisus / eri kaitsemeetmed.

Lapsesõbraliku õigusemõistmise näited peale menetlust:

- last informeeritakse jätkuvatest menetlustest ja tulemustest;
- vastavad riiklikud ametiasutused viivad otsuse täide ilma viivituse ja jälgides selle rakendamist;
- lastele antakse, ja neid teavitatakse olemasolevast nõustamisest või muudest sobilikest rehabilitatsiooniteenustest;
- seadusega pahuksis olevate laste kohta käivad sanktsioonid on kooskõlas alaealiste kohtumõistmise rahvusvaheliste standardite ja hea praktikaga.

Lisamärkmed:

Suunised on jaotatud kuueks peamiseks jaotiseks ja mitmeks alajaotiseks.

I. Reguleerimisala ja eesmärk

II. Mõisted

III. Aluspõhimõtted

- A. Osalemine
- B. Lapse huvid
- C. Inimväärikus
- D. Kaitse diskrimineerimise eest
- E. Õigusriigi põhimõtted

IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel

- A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused
  - 1. Teave ja nõustamine
  - 2. Era- ja pereelu puutumatus kaitse
  - 3. Turvalisus (eri ettevaatusabinõud)
  - 4. Spetsialistide koolitus
  - 5. Valdkonnaülene käsitusviis
  - 6. Vabadusekaotus
- B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust
- C. Lapsed ja politsei
- D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal
  - 1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus
  - 2. Õiguslane nõustamine ja esindamine
  - 3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti
  - 4. Põhjendamatute viivituste vältimine
  - 5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus
  - 6. Laste antud tunnistused/ütlused
- E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust

V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine

VI. Järelevalve ja hindamine

Suuniste täistekst on ära toodud käesoleva töövihiku lõpus.

4.2 HARJUTUSED LAPSESÕBRALIKE SUUNISTE KOHTA

See leht on jäetud tühjaks grupipresentatsiooni märkmete jaoks

See leht on jäetud tühjaks grupipresentatsiooni märkmete jaoks

OSALEJA LEKTÜÜR – NELJAS MOODUL

LAPSESÕBRALIKU ÕIGUSEMÕISTMISE SUUNISTE TEKST (KÄTTESAADAV ENAMIKUS EL-I KEELTES)

Vaata seletuskirja aadressil:

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/publicationsavailable_en.asp

(kättesaadav enamikus EL-i keeltes)

1098. kohtumine – 17. november 2010

Lisa nr.

(punkt 10.2c)

Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta

(Ministrite komitee poolt vastu võetud ministrite asetäitjate 1098. kohtumisel 17. novembril 2010)

Preambul

Ministrite komitee,

Arvestades, et Euroopa Nõukogu eesmärk on saavutada liikmesriikide suurem ühtsus, eelkõige edendades ühiseeskirjade vastuvõtmist õigusküsimustes;

arvestades vajadust tagada laste õiguste kaitset ja edendamist käsitlevate olemasolevate siduvate rahvusvaheliste ja Euroopa normide, iseäranis alljärgnevalt loetletud normide tulemuslik rakendamine:

- ÜRO 1951. aasta pagulasseisundi konventsioon;
- 1966. aasta kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt;
- 1966. aasta majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvaheline pakt;
- ÜRO 1989. aasta lapse õiguste konventsioon ;
- ÜRO 2006. aasta puuetega inimeste õiguste konventsioon;
- Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (1950, ETS nr 5) (edaspidi „EIÕK“);
- laste õiguste kasutamise Euroopa konventsioon (1996, ETS nr 160);
- parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta (1996, ETS nr 163);
- Euroopa Nõukogu konventsioon lapsega suhtlemise kohta (2003, ETS nr 192);
- Euroopa Nõukogu konventsioon laste kaitse kohta seksuaalse ärakasutamise ja kuritarvitamise eest (2007, CETS nr 201);
- lapsendamise Euroopa konventsioon (parandatud ja täiendatud) (2008, CETS nr 202);

arvestades, et EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite kohaselt peab demokraatlikus ühiskonnas igale inimesele olema tagatud õiguskaitse kättesaadavus ja õigus õiglasele kohtulikule arutamisele – selle kõikidele osadele (eelkõige õigus saada teavet, õigus olla ära kuulatud, õigus õiguslikule kaitsele ja õigus olla esindatud), ja see kehtib samaväärselt ka laste kohta, võttes siiski arvesse nende võimet iseseisvaks seisukohavõtuks;

meenutades Euroopa Inimõiguste Kohtu asjakohaseid otsuseid, Euroopa Nõukogu institutsioonide ja organite otsuseid, aruandeid ja muid dokumente, sealhulgas Piinamise ja Ebainimliku või Alandava kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee soovitusi, Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku avaldusi ja arvamusi ning Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee mitmeid soovitusi;

arvestades ministrite komitee mitmesuguseid soovitusi liikmesriikidele laste õiguste kohta, sealhulgas soovitusi Rec(2003)5 varjupaigataotlejate kinnipidamise meetmete kohta, soovitusi Rec(2003)20 alaealiste kuritegevuse käsitlemise uute viiside ja alaealisi käsitleva kohtusüsteemi rolli kohta, soovitusi Rec(2005)5 hoolekandeesutustes elavate laste õiguste kohta, soovitusi Rec (2006)2 Euroopa vanglaeeskirjade kohta, soovitusi CM/Rec(2008)11 alaealiste õiguserikkujate suhtes rakendavate sanktsioonide ja meetmete Euroopa reeglite kohta ning soovitusi CM/Rec(2009)10 üldsunnide kohta, mis käsitlevad terviklikke riiklikke strateegiaid laste kaitsmiseks vägivalda eest;

meenutades resolutsiooni nr 2 lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, mis võeti vastu Euroopa justiitsministrite 28. Kohtumisel (Lanzarote, oktoober 2007);

arvestades alljärgnevat ÜRO dokumentides laste õiguste kaitsmisele omistatud tähtsust:

- ÜRO miinimumreeglid alaealiste kriminaalmenetluse kohta („Pekingi reeglid“, 1985);
- ÜRO reeglid kinnipidamiskohas viibivate alaealiste kaitse kohta („Havanna reeglid“, 1990);
- ÜRO suunised alaealiste kuritegevuse ennetamise kohta („Riyadh’ suunised“, 1990);
- ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta (ECOSOCi resolutsioon nr 2005/20, 2005);
- ÜRO peasekretäri suunis: ÜRO lähenemisviis õigusemõistmisele laste suhtes (2008);
- ÜRO suunised laste alternatiivhoolduse asjakohase kasutamise ja tingimuste kohta (2009);
- Inimõiguste kaitse ja edendamise tegelevate riiklike asutuste staatuse ja toimimisega seotud põhimõtted („Pariisi põhimõtted“);

meenutades vajadust tagada laste õigusi käsitlevate olemasolevate siduvate õigusnormide tulemuslik rakendamine, mis ei takista liikmesriikidel kehtestada või kohaldada rangemaid norme või soodsamaid meetmeid;

viidates Euroopa Nõukogu programmile „Euroopa laste jaoks ja koos lastega“;

tunnistades liikmesriikide edusamme lapsesõbraliku õigusemõistmise rakendamisel;

osutades sellegipoolest takistustele, millega lapsed kohtusüsteemis kokku puutuvad, sealhulgas olematu, osaline või tingimuslik seaduslik õigus õiguskaitse kättesaadavusele, menetluste paljusus ja keerukus ning võimalik erinevatel alustel diskrimineerimine;

meenutades vajadust vältida laste võimalikku teistkordset ohvrikslangemist kohtusüsteemis neid otseselt või kaudselt mõjutavate menetluste käigus;

kutsudes liikmesriike üles uurima olemasolevaid lünke ja probleeme ning tegema kindlaks valdkonnad, kus saaks juurutada lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtteid ja tavasid;

võttes arvesse seisukohti ja arvamusi, mida väljendasid lapsed, kellega Euroopa Nõukogu liikmesriikides konsulteeriti;

märkides, et suuniste eesmärk on aidata teha kindlaks praktilised abinõud õigusaktide ja praktika praeguste puudujääkide kõrvaldamiseks;

võtab vastu alljärgnevad suunised, mis praktilise vahendina aitavad liikmesriikidel kohandada oma kohtu- ja muid õigussüsteeme laste õigustele, huvidele ja vajadustele, ning kutsub liikmesriike üles tagama, et neid suuniseid levitataks laialdaselt kõigi ametkondade seas, kes vastutavad laste õiguste eest õigusemõistmisel või tegelevad muul viisil nende õigustega.

I. Reguleerimisala ja eesmärk

1. Suunistes käsitletakse laste seisundit ja rolli ning seisukohti, õigusi ja vajadusi nii kohtumenetlustes kui ka kohtumenetluste asemel korraldatavates menetlustes.
2. Suuniseid tuleks rakendada kõikides olukordades, kus lapsed võivad mis tahes põhjusel ja mis tahes rollis puutuda kokku kriminaal-, tsiviil- või haldusõigust rakendavate pädevate asutuste ja teenistustega.
3. Suuniste eesmärk on seista selle eest, et kõigis niisugustes menetlustes oleks täielikult tagatud kõik laste õigused, sealhulgas õigus saada teavet, õigus olla esindatud, õigus osaleda ja õigus kaitsele, ning seejuures võetakse asjakohaselt arvesse lapse küpsust ja arusaamisvõimet ning juhtumi asjaolusid. Laste õiguste tagamine ei tohiks ohustada teiste asjaosaliste õigusi.

II. Mõisted

Käesolevates lapsesõbraliku õigusemõistmise suunistes (edaspidi „suunised“) kasutatakse alljärgnevaid mõisteid:

- a. „laps“ – alla 18-aastane isik;
- b. „vanem“ – vastavalt õigusele vanemlikku vastutust kandev isik. Kui vanemat (vanemaid) ei ole või kui tal (neil) ei ole enam vanemlikku vastutust, võib vanema all mõista eestkostjat või määratud seaduslikku esindajat;
- c. „lapsesõbralik õigusemõistmine“ – õigusemõistmise süsteem, kus on tagatud kõigi lapse õiguste arvestamine ja tulemuslik rakendamine suurimas võimalikus ulatuses, pidades silmas allpool loetletud põhimõtteid ja võttes asjakohaselt arvesse lapse küpsust ja arusaamisvõimet ning juhtumi asjaolusid. Lapsesõbralik õigusemõistmine on kättesaadav, eakohane, kiire, hoolikas, kohandatud ja keskendunud lapse vajadustele ja õigustele, arvestab lapse õigusi, sealhulgas õigust nõuetekohasele kohtumõistmisele, õigust menetluses osaleda ja seda mõista, õigust era- ja pereelu puutumatusel ning õigust inimväärikusele.

III. Aluspõhimõtted

1. Suuniste aluseks on preambulis nimetatud dokumentides ja Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendites kehtestatud põhimõtted.

2. Põhimõtteid arendatakse suuniste järgnevates osades edasi ja neid tuleks kohaldada suuniste kõikide peatükkide suhtes.

A. Osalemine

1. Kõigile lastele tuleks tagada õigus saada teavet oma õiguste kohta, õiguskaitse asjakohane kättesaadavus ja õigus olla ära kuulatud neid otseselt või kaudselt mõjutavates menetlustes. Et laste osalemine oleks mõtestatud, tuleb asjakohast kaalu omistada nende seisukohtadele, arvestades lapse küpsust ja võimalikke suhtlemisraskusi.

2. Lapsi tuleks käsitada ja kohelda õiguste täielike omanikena ning neil peaks olema võimalik kasutada kõiki oma õigusi viisil, mis arvestab nende võimega seisukohta võtta ja ka juhtumi asjaoludega.

B. Lapse huvid

1. Liikmesriigid peaksid tagama, et kõikides lapsi otseselt või kaudselt mõjutavates juhtumites seataks esikohale laste huvid.

2. Juhtumist otseselt või kaudselt mõjutatud lapse huvide hindamisel:

a. tuleks nõuetekohaselt arvesse võtta tema seisukohti ja arvamust;

b. tuleks alati tagada kõik lapse muud õigused, nagu õigus inimväärikusele, vabadusele ja võrdsele kohtlemisele;

c. peaksid kõik asjaomased asutused aluseks võtma tervikliku käsitusviisi, et nõuetekohaselt arvestada kõiki kaalulolevaid huve, sealhulgas lapse psühholoogilist ja füüsilist heaolu ning õiguslikke, sotsiaalseid ja majanduslikke huve.

3. Kõigi sama menetluse või juhtumiga seotud laste huve tuleks eraldi hinnata ja kaalutleda arvesse võttes võimalikke laste lahknevaid huve.

4. Kuigi viimases astmes kuulub pädevus ja vastutus lõplike otsuste langetamisel õigusasutustele, peaksid liikmesriigid vajaduse korral tegema kooskõlastatud jõupingutusi, et töötada välja valdkonnaülesed käsitusviisid laste huvide hindamiseks menetluses, mis neid otseselt mõjutavad.

C. Inimväärikus

1. Lapsi tuleks iga menetluse ja juhtumi korral kohelda alati õiglaselt, osavõtlikult ning tähelepanu ja austusega, pöörates erilist tähelepanu nende isiklikule olukorrale, heaolule ja erivajadustele ning austades täiel määral nende füüsilist ja psühholoogilist puutumatust. Selline kohtlemine peaks lastele osaks saama olenemata sellest, mil viisil nad kohtumenetluse, kohtuvälise

menetluse või muu meetmega seotuks on osutunud, ning hoolimata nende õiguslikust seisundist ja teovõimest mis tahes menetluses või juhtumis.

2. Lapsi ei tohi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda või karistada.

D. Kaitse diskrimineerimise eest

1. Lastele tuleb tagada nende õigused, diskrimineerimata neid soo, rassi, nahavärvuse, etnilise tausta, vanuse, keele, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, rahvusliku või sotsiaalse päritolu, sotsiaal-majandusliku tausta, vanema(te) staatuse, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi ega muu seisundi alusel.

2. Haavatavamad lapsed, nagu sisserändajate, pagulaste ja varjupaigataotlejate lapsed, saatjata lapsed, puudega lapsed, kodutud ja tänavalapsed, romade lapsed ja hoolekandeesutustes olevad lapsed, võivad vajada erikaitset ja –abi.

E. Õigusriigi põhimõtted

1. Lastesuhetes tuleks täiel määral kohaldada õigusriigi põhimõtteid, nii nagu seda tehakse täiskasvanute puhul.

2. Lastesuhetes tuleks täiskasvanutega samaväärselt täita nõuetekohase kohtumenetluse tingimusi, nagu seaduslikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtte, süütuse presumptsioon, õigusõiglasele kohtulikule arutamisele, õigus saada õiguslast nõustamist, õigus pöörduda kohtusse ja edasikaebamisõigus, ning neid tingimusi ei tohiks lapse huvide ettekäändel vähendada ega täitmata jätta. Eeltoodu kehtib kõikide kohtuväliste, kohtu- ja haldusmenetluste kohta.

3. Lastel peaks olema õigus kasutada asjakohaseid sõltumatuid ja tulemuslikke kaebuste esitamise mehhanisme.

IV. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse eel, ajal ja järel

A. Lapsesõbraliku õigusemõistmise üldtingimused

1. Teave ja nõustamine

1. Alates esimesest kokkupuutest kohtusüsteemiga või muude pädevate asutustega (näiteks politsei-, immigratsiooni-, haridus-, sotsiaal- või tervishoiuasutustega) ja kogu edasise protsessi vältel tuleks lapsi ja nende vanemaid viivitamata ja piisavalt teavitada muu hulgas:

a. nende õigustest, eelkõige laste eriõigustest seoses kohtuväliste või kohtumenetlustega, mis neid mõjutavad või võivad mõjutada, ning nende õiguste võimaliku rikkumise korral kasutatavatest õiguskaitsevahenditest, sealhulgas kohtuvälise või kohtumenetluse algatamise või muu meetme võtmise võimalusest. See võib hõlmata teavet menetluse tõenäolise kestuse, edasikaebamise võimaluste ja sõltumatute kaebuse esitamise mehhanismide kohta;

b. süsteemist ja menetlustest, pidades silmas lapse seisundit ja võimalikku rolli ning erinevaid menetlustoiminguid;

- c. lapsele kohtuvälises või kohtumenetluses osalemise ajaks ette nähtud olemasolevatest toetusmehhanismidest
- d. asjaomase kohtuvälise või kohtumenetluse asjakohasusest ja võimalikest tagajärgedest;
- e. esitatud süüdistusest või nende esitatud kaebuse käsitlemisest, kui asjakohane;
- f. kohtumenetluse ja teiste asjakohaste sündmuste, näiteks arutelude ajast ja kohast, kui need mõjutavad last isiklikult;
- g. menetluse või meetme üldisest kulgemisest ja tulemusest;
- h. kaitsemeetmete kasutamise võimalustest;
- i. last mõjutavate otsuste läbivaatamise mehhanismidest;
- j. võimalustest saada õigusrikkujalt või riigilt hüvitist kohtumenetluse, alternatiivse tsiviilmenetluse või muu menetluse kaudu;
- k. toetavatest teenustest (tervishoiu-, psühholoogilistest, sotsiaal-, suulise ja kirjaliku tõlke ning muudest teenustest) või organisatsioonidest ning nende teenuste kasutamise võimalustest, sealhulgas vajaduse korral erakorralisest rahalisest toetusest;
- l. võimalikest erikokkulepetest, mille eesmärk on kaitsta nende huve juhul, kui nad elavad teises riigis.

2. Teavet ja nõu tuleb lastele anda nende eale ja küpsusele kohandatud viisil, neile mõistetavas keeles ning arvestades lapse sugu ja kultuuritausta.

3. Üldiselt tuleks anda teavet nii lapsele kui ka tema vanematele või seaduslikele esindajatele otse. Teabe edastamine vanematele ei tohiks asendada teabe andmist lapsele.

4. Tuleks kättesaadavaks teha asjakohast õigusteavet sisaldavad lapsesõbralikud materjalid ja neid laialdaselt levitada ning luua spetsiaalselt lastele suunatud teabeteenused, näiteks kohandatud veebilehed ja abitelefoniid.

5. Lapse vastu esitatud süüdistuse kohta tuleb teavet jagada kiiresti, vahetult pärast süüdistuse esitamist. Teave tuleks nii lapsele kui ka vanematele esitada sellisel viisil, et nad mõistaksid, milles last täpselt süüdistatakse ja millised on süüdistuse võimalikud tagajärjed.

2. Era- ja pereelu puutumatuse kaitse

6. Riigi õiguse alusel tuleks kaitsta nende laste eraelu puutumatust ja isikuandmeid, kes on või olid seotud kohtuvälise või kohtumenetluse ja muu meetmega. Üldiselt tähendab see, et kättesaadavaks teha ega avaldada (iseäranis meedias) ei tohi teavet ega isikuandmeid, mis võiksid

paljastada lapse isiku või kaudselt võimaldada lapse isiku kindlakstegemist, sealhulgas pilte, lapse või tema perekonna üksikasjalikke kirjeldusi, nimesid, aadresse, heli- ja videosalvestisi jms.

7. Liikmesriigid peaksid seadusandlike meetmete või meedia eneseregulatsiooni järelevalve abil hoidma ära suunises 6 nimetatud eraelu puutumatus õiguse rikkumise meedia poolt.

8. Liikmesriigid peaksid piirama juurdepääsu andmetele ja dokumentidele, mis sisaldavad laste isikuandmeid ja delikaatseid andmeid, eelkõige menetluste raames, millega lapsed seotud on. Kui isikuandmete ja delikaatsete andmete edastamine on vajalik, peaksid liikmesriigid andmete edastamise reguleerimisel lähtuma asjakohastest andmekaitset käsitlevatest õigusaktidest ja võtma arvesse lapse huve.

9. Laste ärakuulamine ja lastelt tunnistuste võtmine kohtuvälise või kohtumenetluse või muu meetme raames peaks võimaluse korral toimuma eelistatavalt kinnisel istungil. Reeglina peaksid kohal viibima ainult asjaga otseselt seotud isikud tingimusel, et nad ei takista last tunnistuste andmisel.

10. Lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid täitma rangeid konfidentsiaalsuseeskirju, välja arvatud juhul, kui sellega kaasneks oht lapsele.

3. Turvalisus (eri ettevaatusabinõud)

11. Lapsi tuleks kõigi kohtuväliste ja kohtumenetluste ning muude meetmete korral kaitsta kahju, sealhulgas hirmutamise, kättemaksu ja sekundaarse ohvristamise eest.

12. Lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid vajaduse korral läbima korrapärase kontrolli, et veenduda nende sobivuses lastega töötamiseks; kontrollimine peab toimuma riigi õiguse alusel, piiramat seejuures kohtusüsteemi sõltumatust.

13. Kui oletatav õiguserikkuja on vanem, pereliige või esmane hooldaja, tuleks lapse suhtes kohaldada eri ettevaatusabinõusid.

4. Spetsialistide koolitus

14. Kõik lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid peaksid saama vajalikku valdkonnaülest koolitust eri vanuserühmadesse kuuluvate laste õiguste ja vajaduste ning lastele kohandatud menetluse kohta.

15. Lastega vahetult kokku puutuvad spetsialistid peaksid saama ka koolitust eri vanuses ja arenguastmel lastega ning eriti raskes olukorras olevate lastega suhtlemise teemal.

5. Valdonnaülene käsitusviis

16. Julgustada tuleks tihedat koostööd eri spetsialistide vahel, et saada põhjalik ülevaade lapse olukorrast ning anda hinnang tema õiguslikule, psühholoogilisele, sotsiaalsele, emotsionaalsele, füüsilisele ja kognitiivsele seisundile; seejuures tuleb täiel määral arvestada lapse õigust era- ja pereelu puutumatusel.

17. Lastega töötavate spetsialistide (näiteks advokaatide, psühholoogide, arstide, politseiametnike, immigratsiooniametnike, sotsiaaltöötajate ja lepitajate) jaoks tuleks töötada välja

ühtne hindamisraamistik, mida kasutatakse lapsi otseselt või kaudselt mõjutavate menetluste või meetmete korral ja mis toetab otsuste tegijaid, võimaldades neil iga konkreetse juhtumi puhul laste huve parimal võimalikul moel teenida.

18. Valdkonnaülese käsitusviisi rakendamisel tuleks järgida kutsealaaseid konfidentsiaalsuseeskirju.

6. Vabadusekaotus

19. Lastele vabadusekaotusliku karistuse määramine peaks olema viimane abinõu ja seda tuleks kohaldada lühima asjakohase ajavahemiku jooksul.

20. Vabadusekaotusliku karistuse määramise korral tuleks lapsi reeglina täiskasvanutest eraldi kinni pidada. Kui lapsi peetakse kinni koos täiskasvanutega, siis peaksid selle aluseks olema erandlikud põhjused ja seda tuleks teha üksnes lapse huvides. Igal juhul tuleks lapsi kinni pidada nende vajadustele kohandatud ruumides.

21. Arvestades vabadusest ilmajäetud laste haavatavust ning peresidemete ja ühiskonda naasmise edendamise tähtsust, peaksid pädevad asutused tagama rahvusvahelistes ja Euroopa õigusaktides sätestatud laste õigused ning nende teostamist aktiivselt toetama. Lisaks teistele õigustele peaks lastel eelkõige olema õigus:

a. säilitada külastuste ja kirjavahetuse kaudu korrapärased ja sisulised kontaktid vanemate, perekonna ja sõpradega, välja arvatud juhul, kui piirangud on vajalikud õigusemõistmise ja lapse huvides. Selle õiguse piiramist ei tohiks kasutada karistusena;

b. saada sobivat haridust, kutsenõustamist ja –õpet ning arstiabi, teostada mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadust ning tegeleda vabaajaharrastustega, sealhulgas kehalise kasvatus ja spordiga;

c. osaleda programmides, millega lapsi valmistatakse ette ühiskonda naasmiseks, kusjuures täit tähelepanu pööratakse laste emotsionaalsetele ja füüsilistele vajadustele, peresuhetele, eluaseme-, haridus- ja töövõimalustele ning sotsiaal-majanduslikule seisundile.

22. Saatjata lastele, sealhulgas varjupaika taotlevatele lastele ja perest eraldatud lastele vabadusekaotusliku karistuse määramise põhjuseks või aluseks ei tohiks olla üksnes antud riigi elamise õiguse puudumine.

B. Lapsesõbralik õigusemõistmine enne kohtumenetlust

23. Kriminaalvastutusele võtmise vanuse alampiir ei tohiks olla liiga madal ja see peaks olema seadusega kindlaks määratud.

24. Alati tuleks julgustada kohtumenetluse alternatiivide (lepitamine, kohtuväline menetlemine ja alternatiivne vaidluste lahendamine) kasutamist, kui nende abil on lapse huve võimalik kõige paremini teenida. Alternatiivide kasutamine ei tohiks olla lapsele õiguskaitse kättesaadavuse takistuseks.

25. Lapsi tuleks põhjalikult teavitada kohtu poole pöördumise või kohtuväliste alternatiivide kasutamise võimalusest. Seejuures tuleks selgitada kummagi variandi võimalikke tagajärgi. Lastel peab olema võimalus piisavale õiguslasele ja muule teabele tuginedes teha valik, kas kasutada kohtumenetlust või selle alternatiive, kui need on olemas. Lastele tuleks anda võimalus saada õiguslast nõustamist ja muud abi kavandavate alternatiivide sobivuse ja vajalikkuse kindlakstegemisel. Selle otsuse langetamisel tuleks arvesse võtta lapse seisukohti.

26. Kohtumenetluse alternatiivid peaksid pakkuma samaväärseid õiguslikke tagatise. Nii kohtuväliste kui ka kohtumenetluste korral tuleks samaväärselt tagada käesolevates suunistes ja kõigis muudes laste õigusi käsitlevates asjakohastes õigusaktides sätestatud laste õigused.

C. Lapsed ja politsei

27. Politsei peaks austama kõigi laste isikuõigusi ja väärikust ning võtma arvesse nende haavatavust, s.t arvestama laste vanust ja küpsust ning füüsilise või vaimse puudega või suhtlemisraskustega laste võimalikke erivajadusi.

28. Kui politsei peab lapse kinni, tuleks lapse vanusele ja arusaamisvõimele vastaval viisil ja sobivaid väljendeid kasutades selgitada kinnipidamise põhjust. Lapsele tuleks anda võimalus kasutada advokaadi abi ja võtta ühendust vanematega või isikuga, keda ta usaldab.

29. Vanema(te)le tuleks teatada lapse viibimisest politsei ja oskonnas, esitada lapse kinnipidamise põhjuse üksikasjad ja paluda jaoskonda tulla, välja arvatud erandlikel asjaoludel.

30. Vahi alla võetud last ei tohiks kuritegeliku käitumise suhtes küsitleda ega paluda kirjutada või allkirjastada selle kohta käivat seletust, kui juures ei viibi advokaati, lapse vanemat või – kui vanem ei ole kättesaadav – muud isikut, keda laps usaldab. Vanema või nimetatud isiku juuresviibimise võib välistada, kui teda kahtlustatakse kuritegelikus käitumises või kui ta käitub viisil, mis on võrdväärne õigusemõistmise takistamisega.

31. Politsei peaks tagama, et võimaluse korral ei hoitaks vahi all olevat last kinni koos täiskasvanutega.

32. Ametiasutused peaksid tagama, et politsei vahi all olevaid lapsi hoitakse ohututes ja nende vajadustele vastavates tingimustes.

33. Liikmesriikides, kus see kuulub prokuröride pädevusse, peaksid prokurörid tagama, et kogu uurimine lähtuks lapsesõbralikust käsitusviisist.

D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal

1. Kohtusse pöördumise ja kohtumenetluse algatamise võimalus

34. Lastel kui õiguste kandajatel peaks olema võimalus kasutada õiguskaitsevahendeid, et tulemuslikult oma õigusi teostada või oma õiguste rikkumisele reageerida. Riigi õigus peaks vajaduse korral hõlbustama kohtusse pöördumist laste puhul, kes mõistavad piisavalt oma õigusi ja õiguskaitsevahendite kasutamist nende kaitseks, kui laps on eelnevalt saanud asjakohast õigusnõu.

35. Kõrvaldada tuleks mis tahes kohtusse pöördumise takistused, nagu menetluse kulukus või õigunõustaja puudumine.

36. Teatavate lastevastaste kuritegude või tsiviil- ja perekonnaõiguste teatavate aspektide puhul tuleks kohtusse pöördumise võimalus vajaduse korral ette näha kindlaks ajavahemikuks pärast seda, kui laps on jõudnud täisikka. Liikmesriigid võiksid sellised aegumistähtajad üle vaadata.

2. Õiguslane nõustamine ja esindamine

37. Menetlustes, kus on või võib olla tegemist lapse ja tema vanemate või teiste asjaosaliste huvide konfliktiga, peaks lapsel olema õigus isiklikule õigusnõustajale ja enda esindamisele.

38. Lastel peaks olema võimalus kasutada tasuta õigusabi täiskasvanutega võrreldes samadel või soodsamatel tingimustel.

39. Lapsi esindavad advokaadid peaksid olema saanud koolitust laste õiguste ja nendega seotud küsimuste vallas, olema neist teadlikud, saama järjepidevat süvakoolitust ning suutma lastega nende arusaamisvõimele vastavalt suhelda.

40. Lapsi tuleks käsitada täieõiguslike klientidena, kellel on oma õigused, ja lapsi esindavad advokaadid peaksid esitama lapse seisukohti.

41. Advokaat peaks andma lapsele kogu vajaliku teabe ning selgitama lapse seisukohtade ja/või arvamuse võimalikke tagajärgi.

42. Vanemate ja lapse huvide konflikti korral peaks pädev ametiasutus määrama kohtumenetluseks eestkostja või muu sõltumatu isiku, kes esindab lapse seisukohti ja huve.

43. Lastele tuleks tagada asjakohane esindatus ja õigus olla esindatud sõltumatult vanematest, eriti menetlustes, kus oletatav õigusrikkuja on vanem, pereliige või hooldaja.

3. Õigus olla ära kuulatud ja väljendada oma seisukohti

44. Kohtunik peaks austama lapse õigust olla ära kuulatud kõigis last mõjutavates küsimustes või vähemalt olla ära kuulatud juhul, kui leitakse, et laps mõistab kõne all olevaid küsimusi piisavalt. Sel eesmärgil kasutatavad vahendid tuleks kohandada lapse arusaamis- ja suhtlemisvõimele ning nende puhul tuleks arvesse võtta juhtumi asjaolusid. Lapselt tuleks küsida, mil viisil ta soovib olla ära kuulatud.

45. Lapse seisukohti ja arvamust tuleks nõuetekohaselt arvesse võtta, pidades silmas ka tema vanust ja küpsust.

46. Õigus olla ära kuulatud on lapse õigus, mitte lapse kohustus.

47. Lapse ärakuulamist ei tohiks välistada üksnes tema vanuse põhjal. Kui laps soovib teda mõjutavas juhtumis ärakuulamist, ei tohiks kohtunik sellest keelduda, vaid ta peaks kuulama lapse seisukohti ja arvamust küsimuste kohta, mis last kõnealuses juhtumis mõjutavad, välja arvatud juhul, kui see oleks lapse huvide vastu.

48. Lapsele tuleks anda kogu vajalik teave selle kohta, kuidas kasutada tulemuslikult õigust olla ära kuulatud. Siiski tuleks lapsele selgitada, et tema õigus olla ära kuulatud ja tema seisukohtadega arvestamise õigus ei pruugi mõjutada lõplikku otsust.

49. Last mõjutavaid kohtuotsuseid ja –lahendeid, eriti neid otsuseid, mille puhul ei ole lähtunud lapse seisukohtadest ja arvamustest, tuleks nõuetekohaselt põhjendada ning lapsele arusaadavalt selgitada.

4. Põhjendamatute viivituste vältimine

50. Kõigis lastega seotud menetlustes tuleks lähtuda edasilükkamatuse põhimõttest, et kiiresti reageerida ja kaitsta lapse parimaid huve, järgides samal ajal õigusriigi põhimõtteid.

51. Perekonnaõigusega seotud juhtumite korral (näiteks põlvnemise, hooldusõiguse ja lapseröövi küsimustes) peaksid kohtud näitama üles erakorralist hoolt, et vältida kahjulikku mõju peresuhetele.

52. Vajaduse korral peaksid õigusasutused kaaluma võimalust teha ajutine või esialgne otsus, mida teatava aja vältel jälgitakse ja mis hiljem üle vaadatakse.

53. Õigusasutustel peaks õigusaktide alusel olema võimalus teha viivitamata täitmisele pööratavaid otsuseid, kui see on lapse huvides.

5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keelekasutus

54. Kõigis menetlustes tuleb arvesse võtta laste vanust, erivajadusi, küpsust, arusaamisvõimet ja võimalikke suhtlemisraskusi. Lastega seotud juhtumeid tuleks käsitleda lapsega arvestavas keskkonnas, mis ei ole tema jaoks heidutav.

55. Enne menetluse algust tuleks lapsele tutvustada kohtumaja või muud hoonet ning asjaomaseid ametnikke ja nende rolli.

56. Keelekasutus peaks vastama lapse vanusele ja arusaamisvõimele.

57. Laste ärakuulamisel või küsitlemisel kohtuvälise või kohtumenetluse või muu meetme raames peaksid kohtunikud ja teised spetsialistid suhtlema nendega lugupidavalt ja osavõttlikult.

58. Vanematel või vajaduse korral mõnel muul lapse valitud täiskasvanul tuleks lubada last saata, välja arvatud juhul, kui selle isiku suhtes on tehtud vastupidine põhjendatud otsus.

59. Küsitlemisel tuleks kasutada selliseid meetodeid nagu video- või helisalvestus või kohtueelne ärakuulamine kinnisel istungil ning vastavaid materjale tuleks käsitada vastuvõetavate tõenditena.

60. Lapsi tuleks võimalikult suures ulatuses kaitsta piltide ja teabe eest, mis võiksid kahjustada nende heaolu. Lapsele potentsiaalselt kahjulike piltide või teabe avaldamise üle otsustamisel peaks kohtunik küsima nõu teistelt spetsialistidelt, näiteks psühholoogidelt ja sotsiaaltöötajatelt.

61. Kohtuistungid, kus osalevad lapsed, tuleks kohandada nende tempole ja tähelepanuvõimele: kavandada tuleks korrapäraseid vaheaegu ja istungid ei tohiks kesta liiga kaua. Et hõlbustada laste osalemist vastavalt nende kognitiivsetele võimetele ja toetada nende emotsionaalset stabiilsust,

tuleks tagada, et kohtuistungil oleks võimalikult vähe katkestusi ja tähelepanu kõrvale tõmbavaid tegureid.

62. Kui see on asjakohane ja võimalik, tuleks laste jaoks luua lapsesõbralikud küsitlus- ja ooteruumid.

63. Seadusega vastuollu sattunud laste jaoks tuleks võimaluse korral luua spetsialiseeritud kohtud (või kohtukojad), menetlused ja institutsioonid. See võib hõlmata spetsialiseeritud osakondade loomist politsei, kohtuasutuste ja prokuratuuri juures.

6. Laste antud tunnistused/ütlused

64. Laste küsitlemisega ja neilt ütluste võtmisega peaksid võimaluse korral tegelema koolitatud spetsialistid. Tuleks teha kõik selleks, et lastelt võetaks tunnistusi võimalikult soodsas keskkonnas ja sobivates tingimustes, võttes arvesse nende vanust, küpsust, arusaamisvõimet ja võimalikke suhtlemisraskusi.

65. Julgustada tuleks kannatanutest või tunnistajatest laste ütluste audiovisuaalset salvestamist, austades samas teiste isikute õigust nende ütluste sisu vaidlustada.

66. Kui last tuleb mitmel korral küsitleda, peaks kõik küsitlused eelistatavalt läbi viima üks ja sama isik, et tagada ühesugune lähenemisviis, mis on lapse huvides.

67. Küsitlemiste arv peaks olema võimalikult väike ja küsitlemise kestust tuleks kohandada lapse vanusele ja tähelepanuvõimele.

68. Kui vähegi võimalik, tuleks vältida otsest kokkupuudet, vastandamist ja suhtlemist kannatanust või tunnistajast lapse ja väidetavate õigusrikkujate vahel, kui just laps seda ei soovi.

69. Lastel peaks olema võimalus anda kriminaalmenetluse raames tunnistusi väidetava õigusrikkuja juuresolekuta.

70. Tunnistuste andmisel kohaldatavad leebemad eeskirjad, näiteks vande andmise või muu sarnase avalduse tegemise nõude puudumine, või muud lapsesõbralikud menetlusreeglid ei tohiks iseenesest vähendada lapse ütluse või tunnistuse väärtust.

71. Laste antud tunnistuste kehtivuse toetamiseks tuleks töötada välja ja võtta kasutusele küsitlusprotokollid, mis võtavad arvesse lapse arengu eri etappe. Usaldusväärse suurendamiseks tuleks neis vältida suunavaid küsimusi.

72. Pidades silmas lapse huve ja heaolu, peaks kohtunikul olema võimalik lubada lapsel jätta tunnistused andmata.

73. Lapse antud ütlusi ja tunnistusi ei tohiks pidada kehtetuks või ebausaldusväärseks ainuüksi lapse vanuse tõttu.

74. Tuleks uurida võimalust võtta kannatanutest ja tunnistajatest lastelt ütlusi spetsiaalselt loodud lapsesõbralikes ruumides ja lapsesõbralikus keskkonnas.

E. Lapsesõbralik õigusemõistmine pärast kohtumenetlust

75. Lapse advokaat, eestkostja kohtumenetluses või seaduslik esindaja peab otsust lapsele selgitama lapse arusaamisvõimele kohandatud viisil ja andma vajalikku teavet võimalike edasiste meetmete, näiteks edasikaebamise või sõltumatu kaebuste esitamise mehhanismi kasutamise kohta.
76. Riigi ametiasutused peaksid kasutusele võtma kõik vajalikud meetmed, et hõlbustada lapsi otseselt või kaudselt mõjutavate kohtuotsuste ja lahendite viivitamatut täitmist.
77. Kui otsust ei täideta, tuleks last vajaduse korral tema advokaadi, kohtumenetluseks määratud eestkostja või seadusliku esindaja kaudu teavitada võimalikest õiguskaitselahenditest, mida saab kasutada kohtuväliste mehhanismide raames või kohtu korras.
78. Perekonnaõigusega seotud juhtumite korral peaks lapsi mõjutavate kohtuotsuste sundtäitmine olema viimane abinõu.
79. Pärast seda, kui väga pingelise menetluse järel on tehtud kohtuotsus, peaksid spetsialiseeritud asutused pakkuma lastele ja nende peredele nõustamist ja tuge, ideaalvariandis tasuta.
80. Hooletussejätmise, vägivalda, kuritarvitamise või muude kuritegude ohvritele tuleks pakkuda spetsiaalseid tervishoiuteenuseid ning asjakohaseid sotsiaalseid ja raviprogramme või meetmeid ideaalvariandis tasuta, ning lapsi ja nende hooldajaid tuleks kiiresti ja asjakohaselt teavitada selliste teenuste kasutamise võimalustest.
81. Lapse advokaadil, eestkostjal või seaduslikul esindajal peaks olema volitus võtta kõik vajalikud meetmed, et nõuda kahjutasu kriminaalmenetluses, kus laps on kannatanu, või pärast sellise kriminaalmenetluse lõppu. Vajaduse korral võiks riik kanda kulud ja nõuda need õigusrikkujalt sisse.
82. Seadusega vastuollu sattunud lapse suhtes kohaldatavate meetmete ja sanktsioonide näol peaks alati olema tegemist konstruktiivse ja individualiseeritud reaktsiooniga toimepandud teole, mille puhul võetakse arvesse proportsionaalsuse põhimõtet, lapse vanust, füüsilist ja vaimset heaolu, arengut ning juhtumi asjaolusid. Tagada tuleks õigus haridusele, kutseõppele, tööhõivele, rehabiliteerimisele ja ühiskonda naasmisele.
83. Et aidata kaasa ühiskonda naasmisele, tuleks riigi õigusaktidega välistada lapsi käsitlevate karistusregistri andmete kättesaadavus väljaspool kohtusüsteemi lapse täisikka jõudmisel. Sellise teabe avalikustamist võib erandkorras lubada raskete õigusrikkumiste korral, muu hulgas avaliku julgeolekuga seotud põhjustel või juhul, kui tegemist on lastega seotud tööga.

V. Muude lapsesõbralike meetmete edendamine

Liikmesriike kutsutakse üles:

- a. edendada lapsesõbraliku õigusemõistmise kõigi tahkude, sealhulgas lapsi arvestavate küsitlusmeetodite uurimist ning nende meetodite kohta teabe levitamist ja koolituse pakkumist;
- b. vahetama teiste riikidega kogemusi ja edendada koostööd lapsesõbraliku õigusemõistmise valdkonnas;

- c. edendama asjakohaste õigusaktide lapsesõbralike versioonide avaldamist ja võimalikult laialdast levitamist;
- d. looma, säilitama ja vajaduse korral tugevdama laste õiguste teabebüroosid, mis võivad olla seotud advokatuuriga, hoolekandeesutustega, (laste)ombudsmaniga, vabaühendustega jms;
- e. parandama laste võimalusi pöörduda kohtusse ja kasutada kaebuste esitamise mehhanisme ning tunnustama ja lihtsustama vabaühenduste ja teiste sõltumatute asutuste või institutsioonide (nagu lasteombudsman) rolli nende võimaluste ja mehhanismide kasutamise toetamisel nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil;
- f. kaaluma võimalust luua lastele spetsialiseerunud kohtunike ja advokaatide süsteem ning arendama kohtuid, kus saab laste ja nende perede toetuseks kasutada nii õiguslikke kui ka sotsiaalseid meetmeid;
- g. arendama inimõiguste ja laste õiguste kaitse rahvusvahelisi ja Euroopa mehhanisme ning hõlbustama nende kasutamist nii laste kui ka nende nimel tegutsevate teiste isikute poolt õigusemõistmise ja õiguste kaitsmise eesmärgil juhul, kui riigisisesed õiguskaitsevahendid puuduvad või on ammendatud;
- h. muutama inimõigused, sealhulgas laste õigused, koolide õppekava ja lastega töötavate spetsialistide hariduse kohustuslikuks osaks;
- i. arendama ja toetama süsteeme, mille eesmärk on suurendada vanemate teadlikkust laste õigustest;
- j. looma kannatanutest ja tunnistajatest laste jaoks lapsesõbralikud, mitut asutust hõlmavad ja valdkonnaülelised keskused, kus lapsi saab küsitleda ning kus on võimalik kohtuekspertiisi eesmärgil viia läbi laste arstlikke läbivaatusi, nende seisundit põhjalikult hinnata ja pakkuda neile asjakohaste spetsialistide kõiki vajalikke raviteenuseid;
- k. looma spetsialiseeritud ja kättesaadavad tasuta tugi- ja teabeteenused, nagu internetis konsulteerimine, abitelefoniid ja kohalikud ühiskondlikud teenused;
- l. tagama, et kõik kohtusüsteemi raames lastega töötavad spetsialistid saaksid laste õiguste asjakohaseks tagamiseks ja rakendamiseks vajalikku tuge ja koolitust ning praktilisi juhiseid, eelkõige seoses laste huvide hindamisega kõikvõimalikes menetlustes, mis lapsi otseselt või kaudselt mõjutavad.

VI. Järelevalve ja hindamine

Samuti kutsutakse liikmesriike üles:

- a. oma õigusakte, poliitikat ja tavasid üle vaatama, et tagada käesolevate suuniste rakendamiseks vajalike reformide elluviimine;
- b. kiiresti ratifitseerima (kui seda pole veel tehtud) asjakohased Euroopa Nõukogu konventsioonid laste õiguste kohta;

- c. korrapäraselt kontrollima ja hindama lapsesõbraliku õigusemõistmisega seoses kasutatavaid töömeetodeid;
- d. säilitama või looma raamistik (kaasa arvatud vastavalt vajadusele üks või enam iseseisvat mehhanismi), millega edendada ja jälgida käesolevate suuniste rakendamist vastavalt riigi kohtu- ja haldussüsteemidele;
- e. tagama, et kodanikuühiskond (iseäranis organisatsioonid, institutsioonid ja asutused, mille eesmärk on edendada ja kaitsta laste õigusi) osaleb järelevalveprotsessis täies ulatuses.